

Marlena Dyszy

 <https://orcid.org/0000-0002-9464-8224>
marlena.dyszy@gmail.com

Elżbieta Zuzńska-Żyśko

 <https://orcid.org/0000-0003-1258-3816>
elzbieta.zuzanska-zysko@us.edu.pl

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Nauk Przyrodniczych, Sosnowiec
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

STREFY WPŁYWU MIAST A MIGRACJE LUDNOŚCI W REGIONIE POLICENTRYCZNYM

Abstrakt: Obszary wiejskie w zapleczu dużych miast podlegają silnym procesom migracyjnym. To powoduje różne konsekwencje przestrzenne i funkcjonalne, w tym tworzenie się nowych stref oddziaływania na styku miast i wsi. Celem pracy jest wskazanie miast, które wytworzyły własne strefy wpływu migracyjnego na obszarach wiejskich w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM). Badanie opiera się na wielkości i kierunkach migracji w latach 2002–2017. Najsilniejszej presji migracyjnej podlegają gminy wiejskie, które graniczą z większymi miastami. W regionie policentrycznym strefy oddziaływania miast są zróżnicowane i nakładają się wzajemnie. Miasta oddziałują na obszary wiejskie w różnych kierunkach.

Słowa kluczowe: strefa wpływu miasta, migracje, region policentryczny, konurbacja, gęstość zaludnienia.

MIGRATION WITHIN A METROPOLITAN REGION AND ITS IMPACT ON THE RURAL HINTERLAND

Abstract: Rural areas in the hinterland of large urban centres are subject to strong migration processes. There are various spatial and functional consequences, including new impact zones where the urban and rural come into contact. The study aims to identify cities that have created such zones in the rural areas of the polycentric Metropolitan region of Górnośląsko-Zagłębiowska (GZM). The study is based on both the scale and direction of migration and covers the years 2002–2017. Rural communes bordering larger urban areas are subject to the most substantial migratory pressure. The impact zones of urban areas are diverse and overlap each other while rural areas are influenced in a number of ways.

Keywords: hinterland, migration, polycentric region, conurbation, population density.

1. WPROWADZENIE

Od końca lat 90. XX w. procesy migracyjne zaczęły odgrywać coraz większą rolę w przestrzennym zróżnicowaniu liczby ludności wiejskiej w Polsce (Bański, 2003). W latach 1991–2010 ponad 2 mln mieszkańców miast wyemigrowało na wieś. Trend ten nasilił się pod koniec lat 90. i od 2000 r. obserwuje się dodatnie saldo migracji dla ogółu obszarów wiejskich (Szymańska, Biegańska, 2011). W regionie śląskim wzrost napływu ludności zaznaczył się w gminach wiejskich położonych w strefach podmiejskich dużych miast, w mniejszym stopniu w strefach miast średnich i małych (Runge, 2017; Zuzńska-Żyśko, 2002). Największa intensywność tych procesów obserwowana jest w gminach wiejskich, które bezpośrednio sąsiadują z miastami centralnymi

(Heffner, Marszał, 2008; Pytel, 2017; Pytel, Rahmonov, Ruman, 2020; Ślodziński, 2011; Spórna, 2018; Zuzńska-Żyśko, Pytel, Koman, 2016). Migracje na wieś wiążą się z powiększaniem obszaru zabudowy i *urban sprawl*. Nowi mieszkańcy budują głównie domy jednorodzinne, wpływając na rozwój funkcji rezydencjonalnej, w wyniku tego dochodzi do zmiany stylu życia i zmian funkcjonalnych, zwiększa się koszt infrastruktury (budowa nowych dróg, wodociągów, kanalizacji, oświetlenia itd.) oraz powstaje chaos przestrzenny (Kowalewski, Markowski, Śleszyński, 2018; Raźniak, Winiarczyk-Raźniak, 2013; Zborowski, Raźniak, 2013). Co równie ważne, w wyniku migracji na wieś koszty dojazdów do pracy znacznie się zwiększają (Lityński, Hołuj, 2018).

Województwo śląskie należy do czołówki regionów depopulacyjnych w Polsce (Runge, 2003, 2011; Runge, 2017; Runge, Runge, Kantor-Pietraga, Krzysztofik, 2020), w którym mają znaczenie nie tylko znaczące wielkości ubytku zaludnienia, ale także silne wewnątrzregionalne różnice w kształtowaniu się procesów ludnościowych w warunkach historycznych i zależności między gospodarką a kierunkami zmian demograficznych. Do lat 80. XX w. rozwój ludnościowy województwa śląskiego w dużej mierze bazował na napływie ludności spoza województwa. Od lat 90. XX w. sytuacja uległa odwróceniu, bowiem nasilił się odpływ ludności – nie tylko do innych województw, ale także poza granice kraju (Kłosowski, Runge, 2010). W latach 90. XX w. region wszedł w fazę suburbanizacji, przejawiającej się odpływem ludności z miast na obszary wiejskie.

Przemiany zachodzące w ruchu migracyjnym przyczyniły się do zwiększenia liczby ludności w strefie podmiejskiej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) i współcześnie wpisują się w ogólne trendy w Polsce. Wobec zaistniałych nowych trendów ludnościowych głównym celem pracy jest wskazanie miast, które wytworzyły strefy oddziaływania migracyjnego na obszarach wiejskich w zapleczu

Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Jednocześnie postawiono pytania badawcze, czy wszystkie miasta na prawach powiatu tworzące policentryczny rdzeń oddziałują na zaplecze wiejskie oraz czy każde miasto wytworzyło własną strefę ciążenia?

2. OBSZAR BADAŃ I MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Zakres przestrzenny pracy obejmuje osiem gmin wiejskich województwa śląskiego, leżących w różnych powiatach, które znajdują się w bezpośredniej strefie ciążenia największych miast rdzeniowych. W badaniu uwzględniono: w północnej części Bobrowniki i Psary w powiecie będzińskim oraz Świerklaniec i Zbrosławice w powiecie tarnogórskim. Na południu wzięto pod uwagę: Chełm Śląski w powiecie bieruńsko-łędzkim, Kobiór w powiecie pszczyńskim, Wyry w powiecie mikołowskim oraz Gierałtów w powiecie gliwickim (rys. 1). Obszar jest wewnętrznie zróżnicowany. Badane gminy wiejskie znajdują się w strefie wpływu miast na prawach powiatu i powiatowych różnej

Rysunek 1. Badane gminy wiejskie na tle Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii
Źródło: opracowanie własne

wielkości i są częścią dużego obszaru metropolitalnego – w 2017 r. w województwie śląskim utworzono Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię ze stolicą w Katowicach. Jest to typowy region policentryczny, złożony z 41 gmin. Rdzeń tworzy 13 miast na prawach powiatu, które graniczą ze sobą, tworząc jeden duży zurbanizowany obszar. Strefa zewnętrzna to 28 gmin, w tym miasta powiatowe, średnie i małe oraz gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Nowa struktura organizacyjno-prawna powstała na mocy ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim (*Ustawa*, 2017).

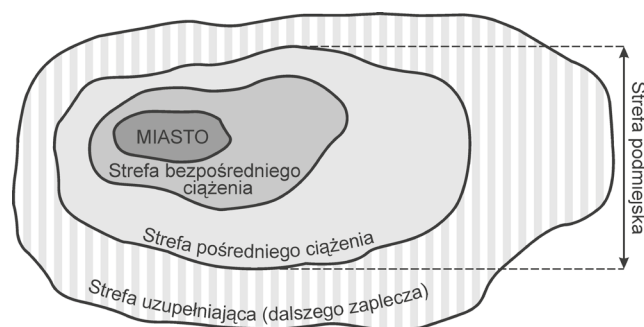
Podstawą opracowania są materiały źródłowe obejmujące dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), a dostępne w Banku Danych Lokalnych (2020), takie jak: liczba ludności w latach 1999–2017, migracje ludności oraz napływ i odpływ w podziale na miasto i wieś w latach 2002–2015, kierunki migracji na poziomie gmin w latach 2002–2017. Wykorzystano także *Roczniki Demograficzne* (2016, 2018). W opracowaniu zastosowano wskaźnik korelacji Pearsona oraz wskaźnik salda migracji. W celu wydzielenia stref wpływów migracyjnych dla każdej gminy wiejskiej obliczono udziały procentowe mieszkańców, pochodzących z poszczególnych miast GZM w jej ogólnej strukturze ludności. Na tej podstawie wskazano dominujący kierunek oddziaływania migracji miasto–wieś. Gmina wiejska leży w strefie wpływu miasta przy założeniu, że ludność pochodząca z miasta, która osiedliła się na wsi stanowi co najmniej 10% udział ludności gminy wiejskiej. Do zobrazowania głównych kierunków migracji i stref wpływu miast wykorzystano metody GIS i program MapInfo.

3. STREFA WPŁYWU MIASTA A REGION POLICENTRYCZNY

Strefy wpływu miast można definiować jako relacje zachodzące w sieci osadniczej, które tworzą wyróżniającą się, ale integralną całość przestrzenno-funkcjonalną miasta z jego otoczeniem. Najczęściej wielkość oddziaływania jest wprost proporcjonalna do wielkości i rangi miasta.

Charakterystyczną cechą regionów policentrycznych jest nakładanie się obszarów wpływu miast graniczących ze sobą, jak i ich oddziaływanie na tereny podmiejskie. Większość miast centralnych wywiera wpływ na zaplecze, zwłaszcza na strefę podmiejską, która między innymi składa się z obszarów wiejskich (Liszewski, 1987; Liszewski, Maik, 2000). Wskutek złożonych powiązań funkcjonalno-przestrzennych, wynikających z migracji stałych ludności i wahałowych, tj. dojazdów do pracy (Bartosiewicz, Marcińczak, 2020; Runge, 1991), a także z powodu dostępu do usług wyższego rzędu, które koncentrują się w niewielu miejscach, a z których

korzysta wiele ludzi, tworzą się różne strefy oddziaływania. Teren położony najbliżej miasta i z nim graniczący to strefa bezpośredniego ciężenia (rys. 2). Schöller (1961) uważa, że związki w niej zachodzące są ścisłe i stałe. Obszar ten przylega do terenów zabudowanych miasta centralnego (Beaujeu-Garnier, Chabot, 1971; Maik, 1997), przez Czarneckiego (1964) postrzegany jest jako obszar przejściowy między miastem a wsią. Obszary podmiejskie nie wytwarzają własnej strefy oddziaływania, nie ma takiej potrzeby, gdyż ośrodek centralny, w tym przypadku miasto, zaspokaja usługi wyższego rzędu. W przypadku regionu policentrycznego, takiego jak np. Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia, której centrum składa się z wielu niezależnych miast graniczących ze sobą, strefy oddziaływań rozwijają się w różnych kierunkach. Wynika to z faktu, iż każde miasto wytwarza powiązania funkcjonalno-przestrzenne ze swoim najbliższym obszarem. W miarę upływu czasu osiedla wiejskie często zostają wchłonięte przez miasto, a przestrzeń staje się jednym organizmem miejskim. Czarnecki (1964) zauważa, że każde większe miasto z czasem pochłania swoją strefę bezpośredniego ciężenia, co powoduje wytwarzanie się na zewnątrz nowej strefy oddziaływania.

Rysunek 2. Strefy oddziaływania miasta – zarys teoretyczny
Źródło: opracowanie własne

Obszary w strefie bezpośredniego oddziaływania z reguły mają wyższą gęstość zaludnienia niż dalej położone obszary wiejskie, ale mniejszą niż w mieście centralnym. Wokół Warszawy kształtuje się ona od 181 do ponad 1000 osób na km² (Solarek, 2013), a w regionie policentrycznym GZM od 187 do ponad 2000 osób na km² w przypadku miast (graniczących z rdzeniem) i 67 do 286 osób na km² w gminach wiejskich (przy średniej 123 osób na km² dla gmin wiejskich w województwie śląskim) (Zuzańska-Żyśko, 2016). Zborowski (2005) analizując strefy regionu miejskiego Krakowa, przyjmuje wielkość 650 osób na km² dla aglomeracji morfologicznej. Ponadto gminy położone w bezpośredniej strefie ciężenia np. Poznania podlegają silnej presji budowlanej (Kaczmarek, 2017). Podobne procesy występują wokół innych dużych ośrodków.

W Polsce problematyka oddziaływania miast ma długie tradycje badawcze, a pierwsza praca w ujęciu

teoretycznym powstała już w latach 30. XX w. (Ormic-ki, 1932), zaś szerzej nurt ten rozwinął się w latach 60. XX w. (Berezowski, 1964; Czarnecki, 1964; Liszewski, 1967). Zasięg wpływów ośrodków lokalnych badano w kategoriach studium poszczególnych ośrodków miejskich, co miało na celu określenie ich potencjału gospodarczego oraz roli w sieci osadniczej (Werwic-ki, 1965). Następnie wpływy miast badano w latach 70. i 80. (m.in.: Dzieciuchowicz, 1979; Dziegieć, 1984; Dzie-gieć, Suliborski, 1982; Dziewoński, Kielczewska-Zaleska, Iwanicka-Lyra, 1971; Liszewski, 1970; Liszewski, Stra-szewicz, Pączka, 1970; Matczak, 1984). Badania mogły powstać dzięki dobrej dostępności danych statystycz-nych na poziomie lokalnym. Pojawiały się prace doty-czące modeli grawitacji w badaniach przestrzenno-transportowych (Potrykowski, 1980), przepływów towarowych (Matczak, Michalski, 1982) oraz opracowa-nia poruszające kwestie dojazdów do pracy (Dziegieć, 1984; Namysłowski, 1980). Badano też migracje stałe, które były jednym z elementów sprzężeń w systemie osadniczym. Na tej podstawie wnioskowano o two-rzeniu się powiązań w relacjach: miasto–wieś, miasto–miasto, aglomeracja–obszar podmiejski (m.in.: Rykiel, 1983, 1989; Szajnowska-Wysocka, 1995, 1999).

Istotną grupę prac, które bezpośrednio i pośrednio ukazywały związki funkcjonalno-przestrzenne z za-pleczem, stanowiły opracowania dotyczące sieci osad-nicznych i systemów miejskich, w związku z wydziela-niem granic i aglomeracji miejskich oraz delimitacją układów osadniczych (m.in.: Bagdziński, 1975; Korcelli, 1976, 1981, 2011; Potrykowska, 1989; Rykiel, 1985, 2002).

Ograniczony dostęp do podstawowych danych statystycznych o ruchach migracji stałych i wahałdło-wych (dojazdach do pracy) pod koniec lat 80. XX w., jak i w kolejnych dekadach lat 90. i dalszych, znacz-nie ograniczył pole badawcze w zakresie powiązań funkcyjnych miast. W okresie transformacji lat 90. niewiele prac odnosiło się do tego nurtu (m.in.: Heffner,

Marszał, 2008; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 1998, 2004; Ja-kubowicz, 1993; Matczak, Szymańska, 1997; Potrykow-ska, 1991; Runge, 1991).

Ponowne zainteresowanie problematyką oddzia-ływania miast na zaplecze zauważa się w ostatnich dwóch dekadach XXI w. w związku z dynamicznymi procesami suburbanizacji w Polsce. Do nielicznych publikacji na temat strefy wpływu po 2000 r. można zaliczyć pracę Hołowieckiej (2004) oraz Zborowskie-go (2005). W ostatniej dekadzie strefy wpływu miast rozpatrywano w ujęciu dostępności czasowej i trans-portowej (Garbacz, Komornicki, Kowalczyk, 2020; Ko-mornicki, Śleszyński, Rosik, Pomianowski, 2010), jak i powiązań funkcjonalno-przestrzennych między naj-większymi obszarami metropolitalnymi w Polsce (Ja-łowicki, 2005; Kaczmarek, 2010; Korcelli, 2011; Korcelli-Olejniczak, 2012; Kuć-Czajkowska, 2010; Liszewski, 2010; Markowski, Marszał, 2006; Smętkowski, 2001; Smętkowski, Jałowicki, Gorzelak, 2009; Szymańska, 2018; Szymańska, Chodkowska-Miszczuk, Biegańska, 2013; Śleszyński, 2011; Zuzanska-Żyśko, 2016).

4. WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

4.1. NAPŁYW NOWYCH MIESZKAŃCÓW NA TERENY WIEJSKIE W STREFIE BEZPOŚREDNIEGO CIĄŻENIA GZM

W latach 2002–2015 do badanych gmin napłynęło 19,6 tys. nowych mieszkańców, średnio na jedną gminę 175 osób na rok. Trend migracji utrzymywał kierunek wzrostowy. Biorąc pod uwagę napływ i odpływ lud-ności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, wyraźnie widać znaczne zróżnicowanie zjawiska (tab. 1). Gminy wiejskie zwiększyły liczbę ludności na skutek dodatnie-go salda migracji o 8191 osób. Należy zaznaczyć, że do

Tabela 1. Saldo migracji w badanych gminach wiejskich w latach 2002–2015

Gmina	Liczba ludności w gminach w 2015 r.	Saldo migracji ogółem 2002–2015	Saldo migracji na 1000 mieszkańców 2002–2015	Trend przemian salda migracji
Wyry	7 837	1511	15,8	A
Gierałtowice	11 758	1035	6,7	A
Świerklaniec	11 846	1279	8,1	B
Zbrosławice	15 858	509	2,3	B
Bobrowniki	11 881	1418	8,8	C
Psary	11 877	1592	9,9	C
Chełm Śląski	6 130	528	6,5	C
Kobiór	4 918	319	4,8	D
Razem	82 105	8191	7,5	–

Objaśnienia: A – dynamiczny wzrost migracji; B – trend umiarkowany ciągle; C – niewielki wzrost lub stagnacja; D – spadek migracji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2020).

Tabela 2. Oddziaływanie miast GZM na wybrane obszary wiejskie według napływu migracyjnego w latach 2002–2015

Gmina	Napływ do gminy															
	Bobrowniki		Psary		Świerkianiec		Zbrostawice		Gieraltowice		Wyry		Kobior		Chelm Śląski	
	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Bytom	402	13,1	44	1,5	772	25,6	469	13,0	31	1,3	15	0,6	-	-	-	-
Chorzów	107	3,5	34	1,2	126	4,2	41	1,1	22	0,9	35	1,5	5	0,5	6	0,5
Dąbrowa Górnicza	72	2,3	360	12,3	-	-	10	0,3	-	-	-	-	-	-	4	0,3
Gliwice	16	0,5	-	-	15	0,5	927	25,6	445	18,5	-	-	3	0,3	4	0,3
Katowice	200	6,5	188	6,4	95	3,1	50	1,4	78	3,3	294	12,5	98	10,0	218	17,7
Mysłowice	4	0,1	17	0,6	3	0,1	-	-	-	-	13	0,6	-	-	262	21,2
Piekary Śląskie	625	20,4	42	1,4	475	15,7	22	0,6	3	0,1	-	-	3	0,3	-	-
Ruda Śląska	50	1,6	13	0,4	94	3,1	39	1,1	271	11,3	34	1,4	4	0,4	-	-
Siemianowice Śląskie	322	10,5	76	2,6	59	2,0	4	0,1	3	0,1	23	1,0	-	-	9	0,7
Sosnowiec	168	5,5	511	17,5	6	0,2	3	0,1	-	-	14	0,6	20	2,0	53	4,3
Świętochłowice	37	1,2	5	0,2	72	2,4	10	0,3	31	1,3	21	0,9	-	-	7	0,6
Tychy	-	-	-	-	3	0,1	8	0,2	10	0,4	544	23,0	466	47,6	101	8,2
Zabrze	-	-	8	0,3	34	1,1	703	19,4	432	18,0	6	0,3	3	0,3	-	-
Bieruń	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	0,5	15	1,5	137	11,1
Będzin	179	5,8	817	28,0	8	0,3	4	0,1	4	0,2	-	-	3	0,3	-	-
Czeladź	98	3,2	154	5,3	-	-	10	0,3	-	-	-	-	-	-	4	0,3
Imielin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	65	5,3
Knurow	-	-	-	-	-	-	36	1,0	465	19,4	11	0,5	-	-	-	-
Lędziny	-	-	4	0,1	-	-	-	-	-	-	3	0,1	4	0,4	92	7,4
Łaziska Górne	3	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	472	20,0	13	1,3	-	-
Mikołów	-	-	-	-	-	-	9	0,2	96	4,0	459	19,4	20	2,0	-	-
Pyskowice	4	0,1	-	-	-	-	192	5,3	14	0,6	-	-	-	-	-	-
Radzionków	16	0,5	-	-	238	7,9	17	0,5	-	-	-	-	4	0,4	-	-
Sławków	-	-	3	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tarnowskie Góry	22	0,7	-	-	563	18,7	407	11,3	-	-	3	0,1	-	-	-	-
Wojkowice	184	6,0	116	4,0	6	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
razem/ udział % w ogóle migrujących	2509	81,8	2392	81,9	2569	85,1	2961	81,9	1905	79,4	1958	82,9	661	67,6	980	79,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych (2020).

badania wybrano osiem gmin, położonych w różnych powiatach w strefie bezpośredniego ciężenia miast na prawach powiatu, które tworzą wieloosrodkowy rdzeń złożony z 13 ośrodków.

W GZM zachodzą znaczne procesy depopulacji w największych miastach (Runge, 2011, 2018; Runge, Runge, Kantor-Pietraga, Krzysztofik, 2020). Charakterystyczne dla tego regionu są też silne migracje wewnętrzne. Ludność przemieszcza się m.in. na obszary najbliższych położonych wsi (Dyszy, 2017), ale występują także migracje w obrębie dzielnic i z miast do miast w obrębie rdzenia (Szajnowska-Wysocka, 1995, 1999). Wyraźny napływ migracyjny, który był przejawem procesów suburbanizacyjnych, obserwowany był także w gminach wiejskich położonych w otoczeniu m.in. Bielska-Białej (Olberk-Żyła, 2012).

Z badań wynika, że nowi mieszkańcy wsi podmiejskich w 80% pochodzą z miast. Biorąc pod uwagę ruchy migracyjne w latach 2002–2015, większym saldem migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców odznaczały się gminy położone na północ od centrum GZM (Bobrowniki, Psary, Świerklaniec) niż te położone na południe i zachód (za wyjątkiem gminy Wyrzy). Najmniejsze saldo w omawianym przedziale czasowym wystąpiło w Zbrosławicach, jednocześnie sołectwa tej gminy najpóźniej odnotowały tego typu procesy. Mimo to przybyło tam najwięcej, bo niemal 3000 nowych mieszkańców z miast, wobec 600 osób z terenów wiejskich (tab. 2). Natomiast najbardziej dynamicznie proces ten przebiegał w Wyrach, gdzie nastąpił wzrost ludności o 30% (tab. 1).

Najwcześniej, bo od 2002 r., migracje na wieś rozpoczęły się w Bobrownikach, Psarach, Świerklańcu, Wyrach oraz Gierałtowicach (rys. 3). W tym miejscu należy zauważyć, że procesy migracyjne w zapleczu GZM i towarzyszące im procesy suburbanizacji nastąpiły z opóźnieniem w stosunku do reszty kraju i charakteryzowały się słabą dynamiką na tle innych

dużych miast w Polsce (Winiarczyk-Rażniak, Rażniak, 2012). W badanym obszarze zjawisko było marginalne i uaktywniło się dopiero po 2000 r. Najpóźniej proces ten rozpoczął się w gminie Zbrosławice, bo dopiero od 2014 r. Saldo migracji najwcześniej przyjęło wartości dodatnie w gminach położonych na północ od centrum (rys. 3). Wskaźnik salda migracji dla badanych obszarów wyniósł 7,47‰.

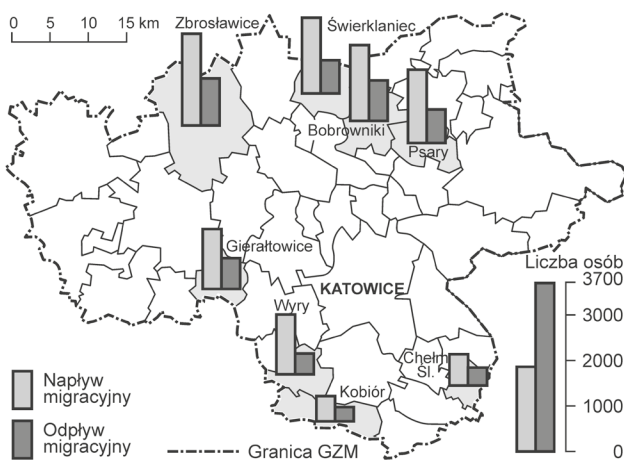
Z badań wynika, że na obszary wiejskie w bezpośredniej strefie ciężenia przybywają w 80% migranci z największych miast GZM. W latach 2002–2015 najwyższy współczynnik napływu miał miejsce w 2013 r. (21,8‰). Średnio w badanym okresie przybyło do jednej gminy wiejskiej około 2500 osób. Warto również podkreślić, że w Polsce średni współczynnik napływu ludności z miast na wieś wynosił w 2015 r. 7,9‰, w latach 1991–2000 6,4‰, a w latach 2001–2010 8,9‰ (Rocznik Demograficzny 2016, 2016).

4.2. STREFY WPŁYWU MIASTA NA PODSTAWIE DOMINUJĄCYCH KIERUNKÓW MIGRACJI

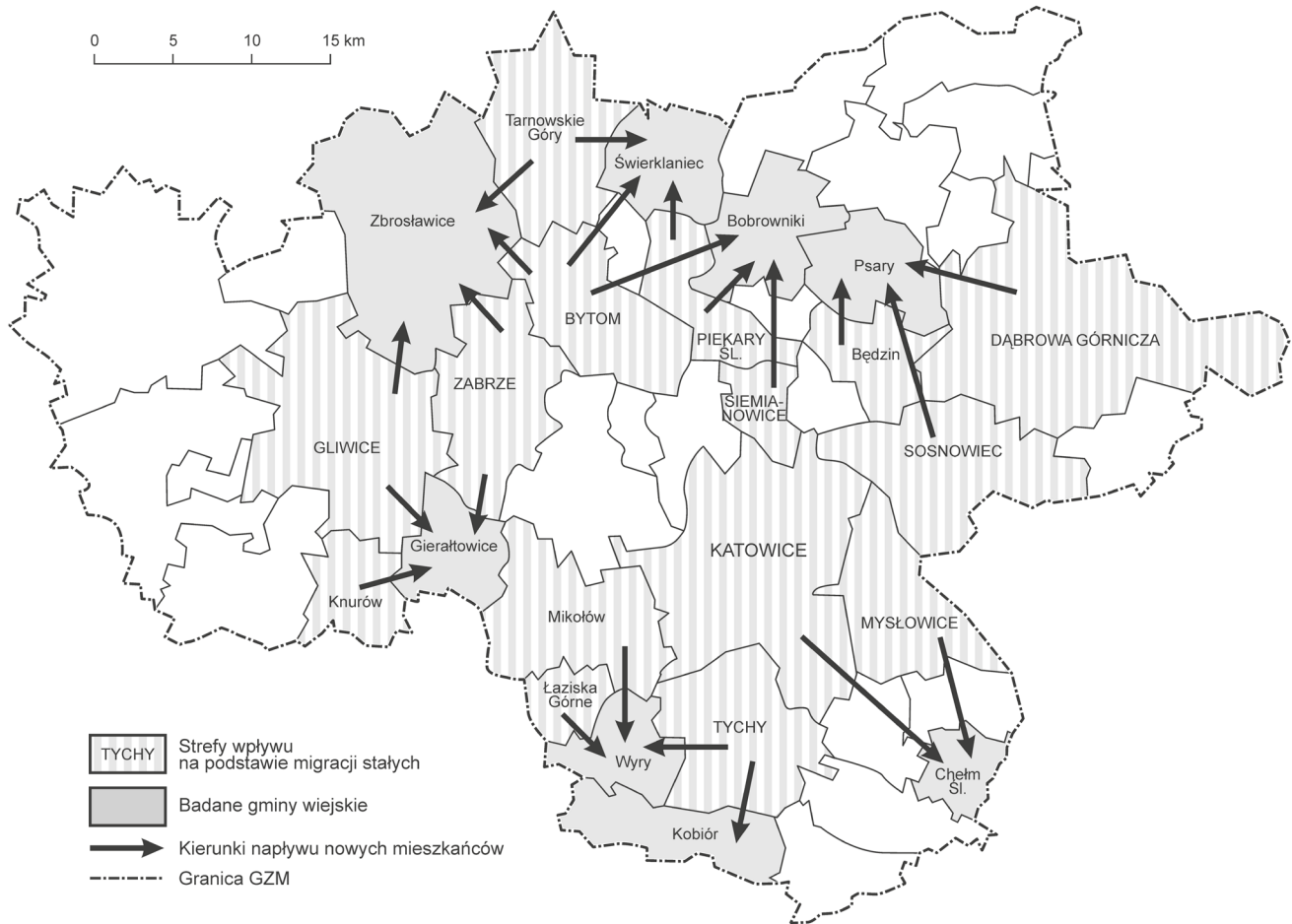
Nowi mieszkańcy badanych obszarów wiejskich to przede wszystkim osoby pochodzące z województwa śląskiego, głównie z miast rdzeniowych GZM różnej wielkości (rys. 4). Migracje ludności wykazywały korelację dodatnią z miastami powyżej 100 tys. oraz miastami powiatowymi. Wskaźnik korelacji Pearsona dla ogółu miast wynosił 0,67, a dla miast dużych (powyżej 100 tys.) był na poziomie 0,46. Imigranci z innych regionów stanowili zaledwie 1,3% ogółu osób przybyłych (tab. 2). Można z tego wnioskować, że w zapleczu GZM dominują migracje regionalne i lokalne. Wyraźnie zarysowuje się większy napływ mieszkańców do gmin wiejskich, położonych na północ od wieloosrodkowego rdzenia. Może to wynikać z kilku przyczyn:

- gminy są położone w sąsiedztwie dużych i średnich miast, które wykazują silne strefy wpływu na otaczające obszary;
- na północy znajduje się więcej gmin wiejskich;
- gminy leżą w niewielkiej odległości od miast;
- są to obszary dobrze skomunikowane, przez które przebiegają drogi o wysokiej randze, tj. krajowe i międzynarodowe;
- na ich terenie lub w pobliżu zlokalizowane są węzły drogowe;
- gminy mają lepiej rozwiniętą sieć połączeń komunikacji publicznej z miastami;
- mają więcej terenów nieużytkowanych rolniczo pod budownictwo mieszkaniowe.

Na podstawie kierunków migracji i przy założeniu napływu migracyjnego powyżej 10% można wskazać strefy wpływu największych ośrodków GZM (rys. 5 na s. 108). Oddziaływania miast są wielokierunkowe,

Rysunek 3. Napływ i odpływ migracyjny w badanych gminach wiejskich w latach 2002–2015
Źródło: opracowanie własne

Rysunek 4. Dominujące kierunki napływu nowych mieszkańców do wybranych gmin wiejskich w latach 2002–2017 (powyżej 10% migrantów z miasta w ogólnej liczbie ludności gminy wiejskiej)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2020)

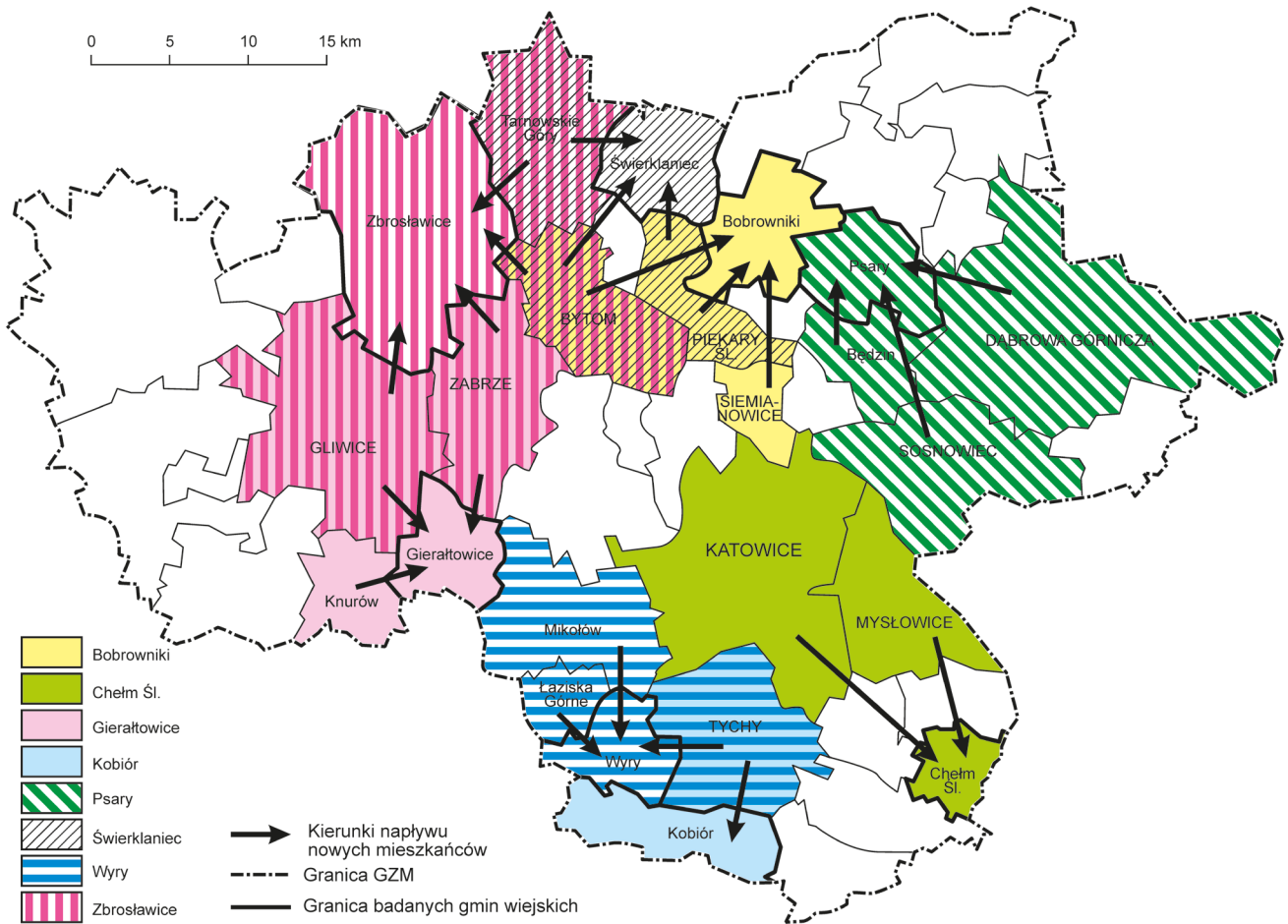
a każda z gmin wiejskich podlega presji migracyjnej jednego lub więcej miast, więc leży w strefie ich oddziaływań. Strefy te z kolei nakładają się wzajemnie. Z badań Dyszy (2019) wynika, że pod większą presją budowlaną znajdują się sołectwa położone bliżej miast. Jak wynika z wcześniejszych badań dotyczących procesów suburbanizacji (Zuzańska-Żyśko, Pytel, Koman, 2016), strefy wpływów wiążą się z dostępnością układów komunikacyjnych i korytarzy transportowych oraz, jak twierdzi Dyszy (2018), wykazują związek z odlegościami, które z użytków rolnych są przekształcane na działki budowlane. Co ciekawe obszary wiejskie leżą w strefie oddziaływania nie tylko tego miasta, z którym graniczą, ale także w strefie miast dalej położonych, które nie mają w swoim bezpośrednim zasięgu terenów wiejskich. Układ policentryczny sprawia, że miasta z środkowej części rdzenia nie graniczą z żadnymi sołectwami, bowiem sąsiadują z innymi miastami. Nie mają zatem swoich wiejskich zapleczy w bezpośredniej strefie ciążenia. Do takich miast należą Katowice, Chorzów, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice.

Gminy wiejskie położone na północ od centrum znajdują się pod silnym oddziaływaniem dużych i średnich miast: Bytomia (Bobrowniki, Świerklaniec,

Zbroslawice), Sosnowca (Psary), Dąbrowy Górniczej (Psary), Tarnowskich Gór (Świerklaniec, Zbroslawice), Piekarskich (Bobrowniki, Świerklaniec), Gliwic (Zbroslawice), Zabrze (Zbroslawice). Wynika to ze stosunkowo niewielkich odległości dzielących te miejscowości (od 15 do 23 km), korzystnego położenia drogowego, jak i czasu dojazdu do 40 min samochodem osobowym do centrum wymienionych miast. W wielu przypadkach gminy wiejskie graniczą z tymi miastami.

Gminy położone na południe od rdzenia leżą w strefie innych miast niż gminy położone na północy, co wynika z wielośrodkowego układu osadniczego badanego obszaru. Gminy leżące na południe od rdzenia są w zasięgu głównie takich miast, jak: Katowice (Chelm Śląski, Wiry, Kobiór), Tychy (Wiry, Kobiór), Mikołów (Wiry), Gliwice (Gierałtówce), Zabrze (Gierałtówce) i są położone w odległości nieprzekraczającej 23 km (tab. 2, rys. 5). Trudno stwierdzić, czy przyczyną takiego stanu rzeczy jest dogodny układ komunikacyjny i czas dojazdu czy inne czynniki, takie jak „moda na wieś”, dostępność terenów budowlanych, korzystna renta gruntowa. To zagadnienie wymaga odrębnych badań.

Kierunki dominujące świadczą o podziale przestrzeni podmiejskiej, gdyż wpływy są zróżnicowane,

Rysunek 5. Strefy wpływu miast w Górn Śląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w latach 2002–2015 na podstawie dominujących kierunków migracji w wybranych ośmiu gminach wiejskich (migracje powyżej 10% ogółu ludności gminy wiejskiej)

Źródło: opracowanie własne

np. mieszkańcy Gliwic przenoszą się głównie do Zbrostawic i Gierałtów (w mniejszym stopniu także na tereny gminy miejsko-wiejskiej Sośnicowice czy do miasta średniej wielkości Knurów, ale z Knurów także do Gierałtów).

Jednocześnie wielokierunkowość obserwowana jest w przypadku wielu miast. Przykładowo mieszkańcy Katowic przenoszą się zarówno na północ (do Bobrownik), jak i na południe (Chełm Śląski, Wiry), mimo iż nie graniczą z tymi obszarami wiejskimi. Podobnie mieszkańcy Bytomia migrują na stałe najczęściej do trzech gmin wiejskich: Zbrostawic, Świerklańca i Bobrownik, z którymi również nie graniczą. Zatem nasuwa się wniosek, iż miasto może wytworzyć swoją strefę oddziaływania na obszar dalej położony, z którym bezpośrednio nie graniczy (tab. 3).

Gminy wiejskie położone w zapleczu kilku miast podlegają silniejszym ciężarom. Największy napływ migracyjny notują gminy położone w bezpośredniej strefie trzech i więcej miast. Należą do nich:

- Bobrowniki, Psary, Świerklaniec, Gierałtów oraz Wiry – w silnym zasięgu oddziaływania trzech miast;
- Zbrostawice w polu oddziaływania czterech miast;

– Chełm Śląski – w zasięgu oddziaływania dwóch miast.

Na tle wszystkich omawianych gmin wiejskich wyróżnia się Kobiór, który znajduje się w strefie wpływu tylko jednego miasta (tab. 3).

Z badań wynika, że nie wszystkie miasta rdzeniowe wytworzyły swoje strefy migracyjne na tereny wiejskie. Ruda Śląska, Świętochłowice i Chorzów to miasta, które w świetle przyjętego kryterium (10% udziału w populacji wiejskiej) nie wytworzyły stref wpływu na obszarach wiejskich. Można postawić hipotezę, że są one nadal w pierwszej fazie rozwoju miasta, czyli w fazie urbanizacji, co potwierdzałoby ich mniej dynamiczny rozwój gospodarczy. To założenie wymaga jednak dodatkowych badań. O ile Ruda Śląska ma dużą powierzchnię miasta i sporo terenów wolnych do zagospodarowania, to Chorzów i Świętochłowice są stosunkowo niewielkimi miastami pod względem powierzchni o dużym udziale zagospodarowania przestrzennego i gęstości zaludnienia. Te miasta położone są w centrum GZM i nie wykształciły własnych stref migracyjnych na obszarach wiejskich. Powstają pytania: czy mieszkańcy tych miast migrują do innych miast, czy

Tabela 3. Gminy wiejskie w strefach oddziaływania GZM (powyżej 10% ogółu migrantów) w latach 2002–2015

Gmina	Strefa wpływu miast GZM według wielkości 10% lub więcej w udziale populacji gminy wiejskiej	Udział migrantów (%)
Bobrowniki	Piekary Śląskie	20
	Bytom	13
	Siemianowice Śląskie	10
Psary	Będzin	28
	Sosnowiec	18
	Dąbrowa Górnicza	12
Świerklaniec	Bytom	26
	Tarnowskie Góry	19
	Piekary Śląskie	16
Zbrosławice	Gliwice	26
	Zabrze	19
	Bytom	13
	Tarnowskie Góry	11
Gierałtowiec	Knurów	19
	Gliwice	19
	Zabrze	18
Wyry	Tychy	23
	Łaziska Górne	20
	Mikołów	19
Kobiór	Tychy	48
Chełm Śląski	Mysłowice	21
	Katowice	18

Źródło: opracowanie własne.

migrują do większej liczby gmin, czy też migracje mają mniej dynamiczny przebieg? Na procesy migracyjne wpływ może mieć również to, iż miasta te nie w pełni zakończyły restrukturyzację rynku pracy (Sitek i in., 2013), co częściowo mogło wpłynąć na osłabienie skali migracji. Niższe wynagrodzenia i poziom wykształcenia mieszkańców tych mocno przemysłowych miast w przeszłości często powodował problemy ze znalezieniem pracy wśród osób młodych, co w konsekwencji prowadziło do migracji do innych miast w Polsce lub za granicę.

4.3 KONSEKWENCJE MIGRACJI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Migracje na obszary wiejskie prowadzą do wielu konsekwencji funkcjonalno-przestrzennych, a strefy oddziaływań są jedną z nich. Z badań wynika, że wszystkie analizowane gminy wiejskie podlegały migracjom z miast oraz jednocześnie procesom suburbanizacji (Dyszy, 2019; Dyszy, Zuzańska-Żyśko, 2018; Krzysztofik, Kantor-Pietraga, Runge, Spórna, 2017; Spórna, 2018; Spórna, Krzysztofik, 2020; Zuzańska-Żyśko, Pytel, Koman, 2016). Najwcześniej migracje rozpoczęły się

w gminach: Bobrowniki, Psary, Świerklaniec, Wyry oraz Gierałtowiec. W porównaniu z innymi ośrodkami metropolitalnymi w Polsce proces był słabiej zauważalny w GZM (Gałka, Wójtowicz, Kurek, 2013; Śleszyński, 2014; Winiarczyk-Raźniak, Raźniak, 2012; Zborowski, 2005; Zborowski, Chaberko, Kretowicz, 2011), co wynika z wielu czynników transformacji społeczno-ekonomicznej lat 90. XX w. Dla porównania do strefy podmiejskiej Poznania w latach 1990–2003 napłynęło ponad 25,5 tys. osób, co wpłynęło na zmiany w strukturze wieku i zatrudnienia ludności na tym obszarze (Staszewska, Wdowicka, 2006). Gwałtownemu przyrostowi liczby ludności – o 25%, towarzyszył proces depopulacji miasta. Przebiegał on w poszczególnych gminach z różnym nasileniem, ale mieścił się w przedziale od 8,1% do 50,7%. Z kolei Śleszyński (2012) wyróżnił kilka stref w województwie mazowieckim, m.in. strefę podmiejską i przedmiejską Warszawy, które wchodziły w skład Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Biorąc pod uwagę gęstość zaludnienia, strefa podmiejska Warszawy w 2009 r. charakteryzowała się średnią wartością na poziomie 559 osób na km², a strefa przedmiejska na poziomie 136 osób na km². Także strefa podmiejska Wrocławia wyróżniała się od kilku lat dodatnim saldem migracji (średnio 3,5 osoby na 1000 mieszkańców).

Podobnie jak w GZM przeprowadzały się tam osoby pochodzące z miast, stanowiąc powyżej 80% migrujących (Głaz, 2006). W strefie podmiejskiej Wrocławia duży napływ migracyjny przyczynił się do wzrostu gęstości zaludnienia, która osiągnęła 82 osoby na km². Procesy suburbanizacji od dawna zachodzą także w regionie Krakowa (Zborowski, 2005). Udział ludności podmiejskiej wzrósł z 25% w 2003 r. do 27,2% w 2012 r., przy dynamice wzrostu 12,3%. Z kolei gęstość zaludnienia obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej wyniosła od 161 do 402 osób na km². Badania Zborowskiego, Pawlak i Gałki (2019) ukazują niezwykle duże zaawansowanie procesów suburbanizacyjno-peryurbanizacyjnych w zapleczu Krakowa, a wskaźnik udziału ludności napływowej z Krakowa w ogólnej liczbie migrantów w latach 1995–2016 wynosił w niektórych gminach wiejskich nawet 85% (w Mogilanach).

Średnia wartość wskaźnika gęstości zaludnienia dla obszarów wiejskich w Polsce w 2017 r. wynosiła 53 osoby na km² (*Rocznik Demograficzny 2018*, 2018). W 2017 r. województwo śląskie wykazywało najwyższą gęstość zaludnienia w kraju. Tereny wiejskie odnotowały 123 osoby na km². W badanych gminach wiejskich gęstość zaludnienia w 1999 r. mieściła się w przedziale od 89 do 284 osób na km², na skutek migracji z miast i wzrostu liczby ludności w 2017 r. wskaźnik ten wzrósł z 99 do 316 osób na km². Oznacza to, że średnia gęstość zaludnienia wyznaczona dla obszaru badań jest ponad czterokrotnie wyższa niż średnia dla obszarów wiejskich w Polsce (53 osoby na km²) i dla obszarów wiejskich województwa śląskiego (w 2017 r. – 123 osoby na km²). Dla porównania gęstość zaludnienia województwa śląskiego w 2017 r. wynosiła 369 osób na km². W ciągu 19 lat, a więc prawie dwóch dekad, zaobserwowano wzrost gęstości zaludnienia z 10 do 60 osób na km², co średnio daje 24 osoby na km².

W tej strefie zachodzą dynamicznie i nieustannie procesy społeczne i ekonomiczne. Ścierają się elementy wiejskości i miejskości, a obszar często ma nieustalone granice, które są rozmyte w przestrzeni. W literaturze przedmiotu jest ona określana jako kontinuum miejsko-wiejskie (Sokołowski, 1999; Szymańska, 1992).

Położenie wsi względem dużego ośrodka miejskiego przyczynia się zdecydowanie do kierunku i tempa zmian ludnościowych na wsi (Heffner, 2002). Będąc w strefie oddziaływania dużego zespołu miejskiego, który wykazuje cechy kurczenia się demograficznego, gminy wiejskie stają się jego suburbiami (Stryjakiewicz, Ciesiolka, Jaroszevska, 2012; Stryjakiewicz, 2014; Runge, 2018). Przemiany migracyjne obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej prowadzą do przekształceń przestrzennych, których konsekwencją jest powstawanie nie tylko nowych osiedli mieszkaniowych, a także firm usługowych i zakładów przemysłowych oraz centrów logistycznych (Biegańska, Środa-Murawska, Kruzmetra, Swiaczny, 2018; Degórska, 2017;

Heffner, 2011; Jażdżewska, 1999; Szymańska, Matczak, 2002; Konecka-Szydłowska, 2006; Krzysztofik, Kantor-Pietraga, Spórna, Dragan, Mihaylov, 2019; Lisowski, Grochowski, 2008; Sagan, Sitek, Szajnowska-Wysocka, 2020; Więclaw-Michniewska, 2006; Wójcik, 2008). Nowe powiązania społeczno-gospodarcze wpływają z kolei na powstawanie i rozwój rozległych regionów miejskich oraz dziennych systemów miejskich, a w przypadku badanego obszaru rozległego regionu metropolitalnego (Zuzańska-Żyśko, 2016, 2017). Ujemy bilans migracyjny w miastach, a dodatni w strefach podmiejskich szczególnie uwidaczniał się zwłaszcza w obszarach metropolitalnych (Kurek, Gałka, Wójtowicz, 2015).

5. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza prowadzi do kilku ustaleń badawczych. W Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii obszary wiejskie położone w bezpośredniej strefie ciężarów podlegają silnej presji migracyjnej. Do badania wybrano osiem reprezentatywnych gmin, położonych w różnych powiatach zarówno na północ, jak i na południe od rdzenia, a każda z nich leżała w strefie oddziaływania innego miasta. Często położone były one w zapleczu wielu miast. Najsilniejszej presji migracyjnej podlegały gminy wiejskie graniczące z miastem na prawach powiatu lub powiatowym oraz te, które leżały w sąsiedztwie kilku ośrodków. Jeśli miasto nie graniczyło z obszarem wiejskim, jego kierunki ciężarów rozkładały się na kilka gmin wiejskich dalej położonych, jak miało to miejsce w przypadku Katowic i Bytomia.

Strefy wpływu miast wyraźnie rozkładają się na różne gminy wiejskie. Oddziaływanie miast jest wielokierunkowe i nie można jednoznacznie stwierdzić, która gmina jest suburbiem konkretnego miasta, gdyż często jedna gmina leży w strefie wpływu dwóch, trzech, a nawet czterech miast rdzeniowych. Jedynie w przypadku Tych można wskazać taką gminę i jest to Kobiór, napływ z Tych wyniósł do niego ponad 48%.

Odnosząc się do postawionego celu pracy, stwierdza się, że większość miast rdzeniowych GZM miała wpływ na obszary wiejskie, co dowodzi, iż miasta te znajdują się w drugiej fazie cyklu rozwoju regionu – fazie suburbanizacji. Polega ona na zmniejszaniu się liczby ludności miasta i powiększaniu jego strefy podmiejskiej. Jednocześnie odpowiadając na pytanie, czy wszystkie miasta na prawach powiatu, tworzące policentryczny rdzeń, oddziałują na zaplecze wiejskie i czy każde miasto wytworzyło własną strefę ciężarów, stwierdzono, że mają je wszystkie miasta, które graniczą przynajmniej z jedną gminą wiejską. Natomiast miasta położone w środkowej części wieloosiłkowego rdzenia w większości nie wytworzyły takich stref, z wyjątkiem Katowic i Siemianowic Śląskich. Badania prowadzą

do wniosku, że GZM charakteryzuje wielostrefowość, która ma swoją genezę w policentryczności. Złożoność układu osadniczego przekłada się na wielokierunkowe oddziaływanie miast i nakładanie się stref migracyjnych. Jest to charakterystyczna cecha regionu śląskiego. Ponadto oprócz wykształconych stref wpływu, migracje ludności niosą ze sobą wiele innych konsekwencji, jak na przykład wzrost ludności wiejskiej, rozwój procesów suburbanizacji, wzrost gęstości zaludnienia, ale także zmiany w strukturze wiekowej czy zawodowej oraz wiele innych.

BIBLIOGRAFIA

- Bagdziński, S. (1975). *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej układu osadniczego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bank Danych Lokalnych (2020). Pobrane z: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start> (10.10.2020).
- Bański, J. (2003). Współczesne i przyszłe zmiany w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich – wybrane zagadnienia. W: B. Górz, C. Guzik (red.), *Studia Obszarów Wiejskich. Współczesne przeobrażenia i przyszłość polskiej wsi*. T. 4 (s. 11–25). Warszawa: Polskie Towarzystwo Geograficzne.
- Bartosiewicz, B., Marcińczak, Sz. (2020). Policentryczność regionów miejskich w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 92 (4), 455–474. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2020.4.1>
- Beaujeu-Garnier, J., Chabot, G. (1971). *Zarys geografii miast*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Berezowski, S. (1964). *Wstęp do regionalizacji gospodarczej*. Warszawa: Szkoła Główna Planowania i Statystyki.
- Biegańska, J., Środa-Murawska, S., Kruzmetra, Z., Świaczny, F. (2018). Peri-urban development as a significant rural development trend. *Quaestiones Geographica*, 37, 125–140. <https://doi.org/10.2478/quageo-2018-0019>
- Czarnecki, W. (1964). *Planowanie miast i osiedli. Region miasta*. T. 6. Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Degórska, B. (2017). *Urbanizacja przestrzenna terenów wiejskich na obszarze metropolitalnym Warszawy: kontekst ekologiczno-krajobrazowy*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Dyszy, M. (2017). Migracje wewnętrzne ludności w wybranych gminach wiejskich województwa śląskiego w latach 2002–2015. *Acta Geographica Silesiana*, 11/2 (26), 17–19.
- Dyszy, M. (2018). Przemiany w użytkowaniu ziemi obszarów wiejskich w zapleczu konurbacji katowickiej. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, XLVI, 75–85.
- Dyszy, M. (2019). *Przeobrażenia przestrzenno-funkcjonalne strefy podmiejskiej konurbacji katowickiej na przykładzie wybranych gmin wiejskich*. Rozprawa doktorska (maszynopis). Sosnowiec: Uniwersytet Śląski Wydział Nauk Przyrodniczych.
- Dyszy, M., Zuzanska-Żyśko, E. (2018). Migrations of population to rural areas as suburbanization development factor (Sub-Urban Areas) in Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolis. *4th International Scientific Conference GEOBALCANICA* (s. 325–334). Republic of Macedonia: Proceedings, Ohrid. <https://doi.org/10.18509/GBP.2018.37>
- Dzieciuchowicz, J. (1979). Rozkłady przestrzenne dojazdów do pracy ludności wielkiego miasta (na przykładzie Łodzi). *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 66, 176.
- Dziegieć, E. (1984). Zasięg oddziaływania centrum handlowego małego miasta. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 3, 69–85.
- Dziegieć, E., Suliborski, A. (1982). Zewnętrzne i wewnętrzne strefy oddziaływania handlu detalicznego w Sieradzu. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica*, 1, 111–127.
- Dziwoński, K., Kielczewska-Zaleska, M., Iwanicka-Lyra E. (red.) (1971). *Studia z geografii średnich miast w Polsce. Problematyka Tarnowa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gałka, J., Wójtowicz, M., Kurek, S. (2013). Przestrzenne zróżnicowanie zmian zaludnienia w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym w okresie 1988–2011. *Studia Miejskie*, 12, 59–77.
- Garbacz, E., Komornicki, T., Kowalczyk, K. (2020). Dostępność dzienna w układzie miast wojewódzkich w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 92 (2), 247–265. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2020.2.5>
- Głaz, M. (2006). Przekształcenia agrarne strefy podmiejskiej jako efekt oddziaływania miasta Wrocławia. W: J. Słodczyk, R., Klimek (red.), *Przemiany przestrzeni miast i stref podmiejskich* (s. 153–166). Opole: Uniwersytet Opolski.
- Główny Urząd Statystyczny (2020). Pobrane z: <https://stat.gov.pl/> (20.10.2020).
- Heffner, K. (2002). Czynniki osadnicze wpływające na potencjał rozwojowy obszarów wiejskich. W: M. Kłodziński (red.), *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych* (s. 81–86). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Heffner, K. (2011). Semiurbanizacja a suburbanizacja. Ewolucja procesów w aglomeracji opolskiej. *Studia Miejskie. Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski*, 3, s. 17–34.
- Heffner, K., Marszał, T. (red.) (2008). Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast, *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 238, 5–244.
- Holowiecka, B. (2004). *Oddziaływanie społeczno-gospodarcze miasta*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (1998). *Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (2004). Wyjazdy łodzin do pracy w Warszawie. Przykład dążenia do poprawy warunków życia. W: I. Jażdżewska (red.), *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście, XVII Konwersatorium Wiedzy o Mieście* (s. 237–243). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakubowicz, E. (1993). Centralność i obszary obsługi miast Dolnego Śląska. W: W. Maik (red.), *Problematyka lokalnych systemów osadniczych* (s. 126–133). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Jałowiecki, B. (2005). Polskie miasta w procesie metropolizacji. *Studia Regionalne i Lokalne*, 1, 5–15.
- Jażdżewska, I. (1999). *Przemiany funkcjonalne i morfologiczne przestrzeni geograficznej wsi Rzgów w świetle metod numerycznych*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Kaczmarek, T. (2010). Proces integracji metropolitalnej – „od dołu” i „od góry”. W: A. Lutrzykowski, R. Gawłowski (red.), *Metropolie. Wyzwanie polskiej polityki miejskiej* (s. 45–61). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kaczmarek, T. (2017). Dynamika i kierunki rozwoju suburbanizacji rezydencjalnej w aglomeracji poznańskiej. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 27, 81–98. <https://doi.org/10.18778/1508-1117.27.06>
- Kłosowski, F., Runge, J. (2010). Migracje ludności w miastach województwa śląskiego w latach 1977–2006. W: W. Świątkiewicz (red.), *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa*. T. 1, s. 83–92. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Komornicki, T., Śleszyński, P., Rosik, P., Pomianowski, W. (2010). Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania

- polskiej polityki transportowej. *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 241, 163–167.
- Konecka-Szydłowska, B. (2006). Sytuacja społeczno-gospodarcza miast strefy podmiejskiej Poznania w okresie transformacji. W: J. Słodczyk, R. Klimek (red.), *Przemiany przestrzeni miast i stref podmiejskich* (s. 53–62). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Korcelli, P. (1976). Aglomeracje miejskie w systemach osadniczych. *Przegląd Geograficzny*, 48 (4), 589–598.
- Korcelli, P. (1981). Regiony miejskie w systemie osadniczym Polski. W: K. Dziewoński, P. Korcelli (red.), *Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce* (s. 189–212). Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Korcelli, P. (2011). Obszary metropolitalne a funkcjonalne obszary miejskie. W: S. Kaczmarek (red.), *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego* (s. 43–50). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Korcelli-Olejniczak, E. (2012). *Region metropolitalny. Pojęcie, struktura przestrzenna, dynamika*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Kowalewski, A., Markowski, T., Śleszyński, P. (red.) (2018). *Studia nad chaosem przestrzennym. Synteza. Uwarunkowania, skutki i propozycje naprawy chaosu przestrzennego*. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 182, 1–231.
- Krzysztofik, R., Kantor-Pietraga, I., Runge, A., Spórna, T. (2017). Is the suburbanisation stage always important in the transformation of large urban agglomerations? The case of the Katowice conurbation. *Geographia Polonica*, 90 (2), 71–85. <https://doi.org/10.7163/GPol.0082>
- Krzysztofik, R., Kantor-Pietraga, I., Spórna, T., Dragan, W., Mihaylov, V. (2019). Beyond 'logistics sprawl' and 'logistics anti-sprawl'. Case of the Katowice region, Poland. *European Planning Studies*, 27 (8), 1646–1660. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1598940>
- Kuć-Czajkowska, K. (2010). Kryteria wyodrębniania metropolii. W: A. Lutrzykowski, R. Gawłowski (red.), *Metropolie. Wyzwanie polskiej polityki miejskiej* (s. 62–80). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kurek, S., Gałka, J., Wójtowicz, M. (2015). Wpływ procesów suburbanizacji na przemiany demograficzne Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 223, 206–222.
- Lisowski, A., Grochowski, M. (2008). *Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje*. Ekspertyza do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008–2033.
- Liszewski, S. (1967). Dojazdy do pracy i nauki w małych miastach województwa łódzkiego i opolskiego. W: L. Straszewicz (red.), *Migracje i dojazdy ludności* (s. 63–72). Łódź: Materiały konferencyjne.
- Liszewski, S. (1970). Strefy oddziaływania miasta. W: L. Straszewicz (red.), *Studium geograficzno-ekonomiczne* (s. 262–290). Katowice: Wydawnictwo Śląsk, Instytut Śląski w Opolu.
- Liszewski, S. (1987). Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy. *Przegląd Geograficzny*, 59 (1–2), 64–79.
- Liszewski, S. (2010). Kształtowanie miejskiej sieci osadniczej regionu metropolitalnego. Przykład metropolii łódzkiej. W: S. Ciok, P. Migoń (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne i przyrodnicze* (s. 47–63). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Liszewski, S., Maik, W. (red.) (2000). *Wielka Encyklopedia Geografii Świata*. T. 19. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Liszewski, S., Straszewicz, L., Pączka, S. (1970). Strzelce opolskie jako ośrodek ciężenia. W: W. Dziewulski, J. Krosel (red.), *Ziemia Strzelecka. Szkice monograficzne* (s. 247–304). Opole: Instytut Śląski.
- Lityński, P., Hołuj, A. (2018). Koszty migracji wahałowych ze strefy podmiejskiej do miasta rdzeniowego ośrodków wojewódzkich. W: A. Kowalewski, T. Markowski, P. Śleszyński (red.), *Koszty chaosu przestrzennego*, *Studia KZPK PAN*, 182, 114–162.
- Maik, W. (1997). *Podstawy geografii miast*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Markowski, T., Marszał, T. (2006). *Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*. Warszawa: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraj PAN.
- Matczak, A. (1984). Próba zasięgu oddziaływania Prudnika na podstawie danych o przewozach towarowych. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica*, 3, 87–97.
- Matczak, A., Michalski, W. (1982). Przepływy towarowe jako podstawa wyznaczania związków przestrzennych Sieradza. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica*, 1, 129–152.
- Matczak, A., Szymańska, D. (1997). *Studia nad strukturą przestrzenno-funkcjonalną miasta – przykład Brodnica*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Namysłowski, J. (1980). *Główne ośrodki codziennych dojazdów i wyjazdów w Polsce*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Olberek-Żyła, M. (2012). Proces suburbanizacji w otoczeniu Bielska-Białej. W: S. Sitek (red.), *„Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej* (s. 97–109). Sosnowiec: PTG Oddział Katowicki Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi.
- Ormicki, W. (1932). Badanie strefy wpływu w geografii miast. *Wiadomości Geograficzne*, 10 (6–7), 84–87.
- Potrykowska, A. (1989). Funkcjonalne regiony miejskie w krajowym systemie osadniczym. *Prace Geograficzne IGIPZ PAN*, 152, 55–75.
- Potrykowska, A. (1991). Przestrzenne oddziaływanie ośrodków województw w świetle dojazdów do pracy. *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 156, 79–87.
- Potrykowski, M. (1980). Modele grawitacji i potencjału w badaniach przestrzenno-transportowych. *Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, 4, 121–139.
- Pytel, S. (2017). *Migracje emerytów w Polsce – czynniki, kierunki, konsekwencje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. <https://doi.org/10.18778/0208-6018.328.09>
- Pytel, S., Rahmonov, O., Ruman, M. (2020). Internal and external migrations of pensioners in Poland: A directional typology. *Population, Space and Place*, 26 (7), e2330. <https://doi.org/10.1002/psp.2330>
- Raźniak, P., Winiarczyk-Raźniak, A. (2013). Spatial distribution and differences in migration patterns and revenues of gminas in the Kraków Metropolitan Area. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 19, 73–86. <https://doi.org/10.2478/bog-2013-0005>
- Rocznik Demograficzny 2016* (2016). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rocznik Demograficzny 2018* (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Runge, A. (2017). Zróżnicowanie demograficzne obszarów wiejskich województwa śląskiego. W: K. Gasidło, A. Twardoch (red.), *Na wsi, czyli gdzie? Architektura, środowisko, społeczeństwo, ekonomia współczesnej wsi* (s. 42–60). Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Runge, A., Runge, J., Kantor-Pietraga, I., Krzysztofik, R. (2020). Does urban shrinkage require urban policy? The case of a post-industrial region in Poland. *Regional Studies, Regional Science*, 7 (1), 476–494. <https://doi.org/10.1080/21681376.2020.1831947>

- Runge, J. (1991). *Dojazdy do pracy w przestrzennej strukturze powiazań miast województwa katowickiego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Runge, J. (2003). Kierunki przemian demograficzno-społecznych w województwie śląskim. W: E. Bednarska, Cz. Domański (red.), *Przemiany społeczno-ekonomiczne w okresie transformacji – diagnoza i próba oceny* (s. 23–36). Warszawa: Wydawnictwo GUS, Urząd Statystyczny, Uniwersytet Łódzki.
- Runge, J. (2011). Kurczące się miasta konurbacji katowickiej. W: S. Sitek (red.), „Stare i Nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej (s. 101–110). Sosnowiec: Uniwersytet Śląski.
- Runge, J. (2018). Specyfika procesów ludnościowych na obszarze województwa śląskiego na tle Polski. W: J. Hryniewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (s. 225–228). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Rykiel, Z. (1983). Powiązania wewnętrzne aglomeracji warszawskiej na przykładzie migracji między miastami. *Przegląd Geograficzny*, 55, 317–339.
- Rykiel, Z. (1985). *Zagadnienia regionalnych systemów osadniczych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Rykiel, Z. (2002). Koncepcje i delimitacje wielkomiejskich form osadniczych w Polsce. W: I. Jażdżewska (red.), *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście* (s. 9–19). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rykiel, Z. (red.) (1989). *Struktury i procesy społeczno-demograficzne w regionie katowickim*. Wrocław: PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sagan, R., Sitek, S., Szajnowska-Wysocka, A. (2020). The impact of globalisation on regional identity: The example of Silesian identity. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 48 (48), 83–111. <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0015>
- Schöller, P. (1961). Aufgaben und Probleme der Stadtgeographie. *Erkunde*, VII (3), 161–184.
- Sitek, S., Runge, J., Kłosowski, F., Runge, A., Petryszyn, J., Pytel, S., Spórna, T., Kurpanik, M., Zuzańska-Zyśko, E. (2013). *Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego – SGP WSL*. Sosnowiec: Uniwersytet Śląski.
- Ślodziak, J. (red.) (2011). *Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Smętkowski, M. (2001). Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej. *Studia Regionalne i Lokalne*, 4, 83–101.
- Smętkowski, M., Jałowiecki, B., Gorzelak, G. (2009). Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje. *Studia Regionalne i Lokalne*, 1, 52–73.
- Sokołowski, D. (1999). *Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Solarek, K. (2013). *Struktura przestrzenna strefy podmiejskiej Warszawy. Determinanty współczesnych przekształceń*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Spórna, T. (2018). The suburbanisation process in a depopulation context in the Katowice conurbation, Poland. *Environmental & Socio-economic Studies*, 6 (1), 57–72. <https://doi.org/10.2478/environ-2018-0007>
- Spórna, T., Krzysztofik, R. (2020). ‘Inner’ suburbanisation – Background of the phenomenon in a polycentric, post-socialist and post-industrial region. Example from the Katowice conurbation, Poland. *Cities*, 104, 102789. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102789>
- Staszewska, S., Wdowicka, M. (2005). Możliwości aktywizacji gospodarczej małych miast w Polsce w warunkach rosnącej konkurencji międzynarodowej. W: K. Heffner (red.), *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny* (s. 91–105). Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach.
- Stryjakiewicz, T., Ciesiolka, P., Jaroszevska, E. (2012). Urban shrinkage and the post-socialist transformation: The case of Poland. *Built Environment*, 38, 197–213. <https://doi.org/10.2148/benv.38.2.196>
- Stryjakiewicz, T. (red.) (2014). *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Szajnowska-Wysocka, A. (1995). *Podstawy zorganizowania miast konurbacji górnośląskiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Szajnowska-Wysocka, A. (1999). *Zachowania przestrzenne ludności konurbacji górnośląskiej. Synteza badawcza*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Szymańska, D. (1992). Małe miasta województwa bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego w ujęciu kontinuum miejsko-wiejskiego. *Czasopismo Geograficzne*, 1/1992, 91–98.
- Szymańska, D., Matczak, A. (2002). Urbanization in Poland: tendencies and transformation. *European Urban and Regional Studies*, 9 (1), 39–46. <https://doi.org/10.1177/096977640200900104>
- Szymańska, D., Biegańska, J. (2011). Obszary podmiejskie dużych miast w Polsce w świetle migracji stałych. W: M. Soja, A. Zborowski (red.), *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej* (s. 83–98). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szymańska, D., Chodkowska-Miszczuk, J., Biegańska, J. (2013). Bydgosko-Toruński Obszar Funkcjonalny (Metropolitalny) w świetle wybranych wskaźników. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Oeconomia*, XLIV (2), 319–332. https://doi.org/10.12775/AUNC_ECON.2013.021
- Szymańska, W. (2018). Delimitacja strefy wpływów demograficznych na przykładzie byłych miast wojewódzkich w Polsce. *Space – Society – Economy*, 23, 7–28. <https://doi.org/10.18778/1733-3180.23.01>
- Śleszyński, P. (2011). Economic linkages. W: T. Komornicki, P. Siłka (red.), *Funcjonal linkages between Polish metropolises* (s. 49–64). Warszawa: Committee for Spatial Economy and Regional Planning Polish Academy of Sciences.
- Śleszyński, P. (2012). Klasyfikacja gmin województwa mazowieckiego. *Przegląd Geograficzny*, 86 (4), 559–576. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2012.4.4>
- Śleszyński, P. (2014). Procesy suburbanizacji w Polsce a polityka przestrzenna i regionalna. W: A. Wolaniuk (red.), *Centra i periferie w okresie transformacji ustrojowej. XXIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście* (s. 11–26). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Dz.U. 2017, poz. 730.
- Werwicki, A. (1965). Funkcje usługowe osiedli miejskich w rejonie Wałbrzycha i Świdnicy oraz strefy ich oddziaływania. *Przegląd Geograficzny*, XXXVII, 93–108.
- Więclaw-Michniewska, J. (2006). *Krakowskie suburbia i ich społeczność*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Winiarczyk-Raźniak, A., Raźniak, A. (2012). *Migracje wewnętrzne ludności w polskich obszarach metropolitalnych u progu XXI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Wójcik, M. (2008). *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Zborowski, A. (2005). *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zborowski, A., Raźniak, P. (2013). Suburbanizacja rezydencjonalna w Polsce – ujęcia badawcze i ocena procesu. *Studia Miejskie*, 9, 37–50.
- Zborowski, A., Chaberko, T., Kretowicz, P. (2011). Procesy suburbanizacji rezydencjonalnej w regionie miejskim Krakowa: przemiany społeczno-przestrzenne. W: J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (red.), *Regiony miejskie w Polsce. Dwadzieścia lat transformacji* (s. 49–72). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zborowski, A., Pawlak, H., Gałka, J. (2019). Relacje społeczne między mieszkańcami wsi i ludnością napływową z miasta w strefie podmiejskiej Krakowa – przestrzeń konfliktu czy współpracy? *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 4 (32), 51–63. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.04.04>
- Zuzańska-Żyśko, E. (2002). Demographic potential of small towns of Silesian province in the last decade of 20th century. *Biuletyn Geograficzny*, 1, 159–166.
- Zuzańska-Żyśko, E. (2016). *Procesy metropolizacji. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zuzańska-Żyśko, E. (2017). Region Metropolitalny Silesia w świetle koncepcji funkcjonalnych. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 174, 116–125.
- Zuzańska-Żyśko, E., Pytel, S., Koman, W. (2016). Suburbanization in Postindustrial Area. Case Study of The Silesia Metropolitan Region. *GeoMed 2016. 4th International Geography Symposium. Book of Proceedings*, 1, 835–849.

Artykuł wpłynął:
3 listopada 2020
Zaakceptowano do druku:
8 grudnia 2020